

Cím: A hely szelleme

A szerző(k) és / vagy előadó(k) neve: Herczeg-Szakonyi Luca Zsófia, Tibold Sára

Intézmény, kar: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar

Szak, specializáció, évfolyam: Építészmérnöki mesterképzési szak osztatlan, építőművészeti specializáció, 5. évfolyam

Témavezető(k) neve, tudományos fokozata, beosztása: Nagy Márton Kálmán DLA, egyetemi docens, Lakóépülettervezési Tanszék

CÉLUNK MEGHATÁROZÁSA

Ahogy azt már az absztraktban is említettük, dolgozatunkban helyi értékeket, karaktereket keresünk. Minden térnek, köztérnek megvan a saját hangulata. Lehet, hogy észre sem vesszük, de minden esetben hatást gyakorol ránk környezetünk. Ha egy jó hangulatú, életteli térbe lépünk, felderülünk, jól érezzük magunkat. Ezzel szemben, egy nyomasztó tér rossz hatással lehet hangulatunkra, közérzetünkre, hosszú távon személyiségünkre.

Egy köztér elsődleges értéke tehát az a hangulat, érzés, melyet belőlünk kivált. Legtöbb esetben ezzel találkozunk először és sok esetben ennyit is jegyzünk meg belőle, ezáltal válik számunkra egy hellyé. A tér "jóságának" természetesen megvannak a magyarázatai (pl. jó helyen van, jó méretei vannak, jó funkciók találhatóak a közelben stb.), azonban a legtöbb esetben ezek nem tudatosulnak a használatban, csupán annyit érez, hogy szeret ott lenni. Ezt a helyi értéket mérőszámokkal, adatokkal nehezen tudjuk kifejezni. A hagyományos térelemzési módszerek ezen faktor megismerésére nem alkalmasak. A célunk így az lett, hogy létrehozzunk egy olyan módszertant, mely kevésbé analitikus, mint inkább szubjektív, absztrakt technikákat alkalmaz, így az értelem helyett az érzelem felől közelíti meg a köztereket.

Dolgozatunkban egy általunk kiválasztott térrel, a Mikszáth Kálmán térrel foglalkoztunk. A módszertanunkkal itt megismert és összegyűjtött elemek, hangulatok együttes megjelenítésével továbbá kíváncsiak voltunk, hogy egy másik helyszínen újra tudjuk-e alkotni egy tér helyi értékét. Azaz el tudunk-e hozni egy hangulatot az adott helyszínről vagy az minden esetben helyhez kötött marad?

TÉRELEMZÉSI MÓDSZEREK - HOGYAN ISMERHETÜNK MEG EGY TERET?

Egy tér, köztér vizsgálatát legtöbb esetben analitikus módszerekkel végezzük. Felmérjük a tér adottságait, a téren található elemeket vagy esetleg a használók felől közelítünk. Mérésekkel, elemzésekkel adatokat kapunk, melyek segítségével megtudhatjuk, mi működik jól az adott téren, illetve mi szorul még fejlesztésre.

Jan Gehl és Birgitte Svarre *How to Study Public Life*³ című könyvében arról ír, hogyan lehet hatékonyan tanulmányozni és elemezni a városi köztereket, hogy azok élhetőbbé és emberközpontúbbá váljanak. A szerzők bemutatják, hogyan alakíthatóak úgy a városi terek, hogy azok minél inkább a lakosok igényeire reagáljanak, elősegítve a gyalogos közlekedést, a társadalmi interakciókat és a közösségi életet.

Módszereket, eszközöket és példákat kínálnak közterek elemzésére és minőségének javítására. Az elemzések egyszerű, de alapos megfigyelési technikákon, adatgyűjtésen, és az emberek városi térben való viselkedésének tanulmányozásán alapulnak. Ezen módszerek közé tartozik: a közvetlen megfigyelés, időmérés és forgalomszámlálás, térhasználati ábrák, térképek készítése, fotódokumentáció, kérdőívek, interjúk készítése, tevékenységelemzés.

Johan Mattson 2019-es *Human Behaviour & Urban Squares*⁴ című kutatásában Gehl-ék módszertanát ismerteti, majd két Stockholmban található téren, a Kungsträdgården-en, illetve a Sergels Torg-on végre is hajtja az elemzést. A könyvben megfogalmazott egyszerű kérdésekre keresi a választ a meghatározott eszközök segítségével. Hányan, kik, mit csinálnak, hol, és mennyi ideig? A mérésekből, összegyűjtött adatokból elemző ábrákat, grafikonokat készít, melyek összetett képet alkotnak az elemzett terekről.

George Michael Peter kutatásában hasonlóképpen jár el. Nagy hangsúlyt fektet a tér használóira és szokásaikra, az azokat befolyásoló tényezőket vizsgálja, figyelembe véve a tér alkotóelemeit is. Szempontokat határoz meg, amelyek hatással vannak egy tér gyalogosforgalmára, használatára, a téren végbemenő eseményekre. Véleménye szerint a közterek forgalmát befolyásolja: a tér formája, a téren végbemenő belső fejlesztések, a környező épületek, azok funkciói, a tér környezetében található egyéb funkciók, a tér közelében található egyéb gyalogos forgalmat generáló funkciók.

Kutatásában világszerte végzett megfigyeléseket, méréseket. Egy tér vizsgálata során több órán keresztül végzett számolásokat a téren áthaladó forgalomról, megfigyelte a tevékenységeket, felmérte a tér adottságait. Egyes esetekben interjút készített 15 emberrel, amelyben többek között megkérdezte, mi vitte oda őket, honnan jönnek, hová tartanak, nagyjából mennyi időt töltenek átlagosan ott, illetve, mit csinálnak a téren.

Tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy a terek olyan elemei, mint például a szobrok, szökőkutak, növényzet, burkolatok közvetlen hatással vannak a használók számára, illetve arra, ahogy használják a teret. Székek, padok, kiülős kávézók és egyéb szabadidős létesítmények visszatérő elemek, melyek szintén nagyban befolyásolják a forgalmat és a tér hangulatát.

LEHET-E MÁSKÉPP?

Cságoty Ferenc 2016-ban a XII Kőműves⁵ adásában különbséget tett tér és hely között. Véleménye szerint az analitikus módszerek, elemzések már a XX. század vége felé is kezdtek kifulladásni, a helyükbe az érzelmek kerültek. Egy tér az, aminek határai, méretei

vannak, racionális, objektíven értelmezhető. Ezzel szemben a helyet az érzelmeinkkel érzékeljük, szubjektív elemekből épül fel. Ementén a gondolat mentén indultunk el mi is, amikor úgy határoztunk, hogy a választott területet nem a hagyományos, bevett módszerekkel szeretnénk megismerni. Már a tér kiválasztásakor is az érzelmeink vezéreltek bennünket. Úgy döntöttünk, egy olyan hellyel szeretnénk foglalkozni, amit szeretünk, ahova bármikor szívesen megyünk és van benne valami érthetetlenül jó, amire szeretnénk megtalálni a magyarázatot. Így esett a választásunk a Kálvin térhez közel található *Mikszáth Kálmán térre*. Ez a tér nem egy tudatos téralakítás eredménye, a paloták mögött meghúzódó területet a lakosság fedezte fel és igyekezte kihasználni az elmúlt 30 évben. A Szentkirályi és Reviczky utca kereszteződésében lévő Mikszáth tér sokáig csak a paloták árnyékában meghúzódó névtelen terület volt. A terület először 1900-ban kapott nevet, Reviczky Gyula költő után Reviczky térnek nevezték el. 1840-ben alapította meg Irinyi János első gyufagyárát a tér 1. számú házában. Majd ennek a helyére épült házban élt Mikszáth Kálmán élete utolsó éveiben. Halála után, 1911-ben nevezték át a teret Mikszáth Kálmán térré. A téren álló Mikszáth-szobor Kocsis András alkotása, 1961-ben készült az író halálának 50. évfordulójára. 1998-ban Maurer Klimes Attila tervei szerint építették át a teret, ekkor tiltották ki az autókat is innen.

A megismerési folyamatot elsőként mi is azzal kezdtük, hogy tanulmányoztuk a tér formáját, elemeztük az elhelyezkedéséből származó előnyöket, összegyűjtöttük a különféle funkciókat, amelyek a közelben megtalálhatóak és elkezdtük figyelni az embereket is. Azonban még ezek után sem éreztük azt, hogy többet tudnánk vagy jobban ismernénk a teret, legalábbis nem azon a szinten, amire mi kíváncsiak lettünk volna. Olyan érzés volt, mintha egy másik nyelvre lenne szükségünk ahhoz, hogy a hely szellemét megértsük.

Így lett az a célunk, hogy ezt a nyelvet kidolgozzuk. Majd miután ezzel a módszerrel elvégeztük a térelemzést, összehasonlítsuk, hogy vajon miben tér el a kapott eredmény a hagyományos módszerekkel megismert képtől. Mit talál értéknek a két módszer, ezek mennyire függnék össze van-e kapcsolat közöttük?

A NYELV, AZAZ A MÓDSZERTANUNK

Gulyás Eszter *Gyűjtemények szerepe a diverz építészeti közegben*⁶ című dolgozatában három lépésre bontja a gyűjtési folyamatot. Az első a szelekció, második a transzformáció és végül a kompozíció. Ezt a három szakaszt tudatosan beépítettük módszertanunkba. A *szelekció*hoz meghatároztunk három kulcsszót, amely segítette leszűkíteni, hogy miket gyűjtsünk. Az ismertetett térelemzésekben fellelhető három alap szempont alapján

választottuk ki szavainkat. *Történet, anyag, modul.* A *transzformáció* a szavakhoz rendelt technikák által történt meg. Minden szóhoz egy olyan absztrakt elemzési módszert találtunk ki, amellyel mélyebb rétegeket is meg tudtunk ismerni. Az egyes technikák más-más érzékszervünkre hatnak, figyelembe véve ezzel az adott hely érzékelésének komplexitását. Végül a *kompozíció* az összegyűjtött anyagok térben és időben történő együttes megjelenítésével jött létre. A különböző módszereknek köszönhetően a téren megtalálható hangulatokhoz hasonló ingerek érik hallásunkat, tapintásunkat és látásunkat. Ez az összetett élmény érzelmeket vált ki belőlünk, hasonlóképpen érzünk, mint ahogy a helyszínen éreznénk, hiszen azokkal a transzformált elemekkel találkozunk, melyek a helyszínen is hatással vannak ránk.

TÖRTÉNET, ANYAG, MODUL

Történet - hallás. Az emberek által generált gyalogosforgalom az egyik legfontosabb eleme egy térnek, ha nem a legfontosabb. A használoktól kel életre egy tér, ettől válik vonzóvá mások számára is. Azonban itt nem csak az a kérdés, hogy hányan, mikor jönnek a térre és mit csinálnak ott, hanem az is, hogy milyen élményeket, érzéseket, benyomásokat kötnek a helyhez. Gyűjtésünk során személyes történetekre voltunk kíváncsiak. Megkérdeztük a tér használoit, mi jut eszükbe, ha a Mikszáth Kálmán térre gondolnak, milyen érzelmeket kapcsolnak hozzá, illetve mindenkit megkértünk, hogy meséljen el egy személyes történetet a térhez kapcsolódóan. Mivel a történet szóhoz a hallást rendeltük, a beszélgetéseket rögzítettük. A tér történetébe a mindennapi jelenségek is beletartoznak. A víz csobogása, az összemosódó beszélgetésekből feltörő nevetések, kutyák ugatása, az evőeszközök összeütődése olyan hangulati elemei egy helynek, amelyek alapvetően meghatározzák a hangulatot, szükség van rájuk. Az ilyen típusú hangokat összegyűjtve egy atmoszférikus hanganyagot állítottunk össze, amelyre bejátszottuk a személyes történeteket is. Ezt hallgatva el tudjuk képzelni, hogy ott állunk a téren és valakivel éppen beszélgetünk. *Anyag - tapintás.* Az adottságok, a tér környezetének vizsgálata elengedhetetlen része egy elemzésnek. Egy érdekes kialakítás, egy apró részlet azonban épp annyira tud jellemezni egy teret. Az anyagokban rejlő hangulat, az általuk kiváltott érzések befolyásolják a téren végbemenő tevékenységeket, akárcsak egy jó téri geometria. A lényeg ugyanaz, csupán csak léptékbeli különbség van. Az anyaghoz a tapintást rendeltük. A hozzá tartozó módszert is úgy találtuk ki, hogy szorosan kapcsolódjon a haptikához. Jellemző részleteket kiválasztva, agyaggal 1:1-es lenyomatokat vettünk, majd ezeket kiöntöttük gipszből. Ezáltal konkrét részleteit tudtuk

elhozni a térnek. *Modul - látás*. A téren megtalálható elemek, bútorzatok, szituációk felismerése és gyűjtése szintén fontos lépése egy elemzésnek. Ezen objektumokkal találkozunk szemtől szembe. Ehhez a kategóriához rendeltük a látást. Összegyűjtöttük a számunkra meghatározó elemeket. Majd ezeket rajzos módszerrel feldolgoztuk, törekedve a lényeg kiemelésére egyszerűsítő vonalas megjelenítés, illetve színes kitöltések használatával.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az így kapott hanganyag, makett sorozat, illetve rajzgyűjtemény leképezte számunkra a Mikszáth teret és hangulatát. A hagyományos módszerekkel végzett elemzéshez képest más jellegű értékekre leltünk. Az elemzéssel olyan következtetésekre jutottunk, hogy a Mikszáth Kálmán tér egy jó tér, mert jó a lokációja, éppen megfelelő a mérete és a sokféle funkció miatt nagy a gyalogosforgalom, amely jó hangulatot teremt. A módszerünk segítségével olyan értékeket is felfedeztünk, amelyeket korábban nem vettünk volna észre. Például azt, hogy mekkora jelentősége van a térben elhelyezett bútoroknak és egyéb elemeknek. Ezeket rajzainkkal megismerésük érdekében számunkra életre keltek a formák, tudjuk, ha legközelebb találkozunk velük, ismerősként köszönhetjük majd őket. A teret övező épületeken, az ülőfelületeken vagy a talajon található anyagoknak, burkolatoknak szintén nagy szerepük van. A téglák - ahogy Cságoly Ferenc is fogalmaz - egy eleven anyag, történeteket mesél. Mászt mond, ha közelről nézzük, ha messziről, ha süt a nap vagy ha esik az eső. Az anyagok tehát élettel töltik meg, karakteressé teszik a teret, akár csak a használók. A személyes történetek megismerésével pedig közelebb kerültünk a használókhoz és ezáltal a térhez is. Mostantól úgy tekintünk majd arra a padra, mintha mi ültünk volna ott azon a bizonyos estén vagy a Fecske egyik asztalára, mintha mi szurkoltunk volna ott teljes erőbedobással a magyar válogatottnak és a többi...

Bár a kísérletet egy számunkra már ismerős helyszínen végeztük el, mégis úgy érezzük, hogy sikerült mélyebben megismernünk a teret. Egy összetettebb, átfogóbb képet kaptunk tehát a Mikszáth Kálmán térről. A kérdés már csak az, hogy vajon másokkal ismertette a folyamatot, számukra is sikerül-e majd megidéznünk a hely szellemét?

PETER, George Michael: *Public Squares an Analysis of Urban Space Form and Its Functional Determinants*, University of British Columbia, 1963

GEHL, Jan: *Life Between Buildings, Using Public Space*. London: Islandpress, 1987/2011

GEHL, Jan, and SVARRE, Birgitte: *How to Study Public Life*. Island Press, 2013

MATTSON, Johan: *Human Behaviour & Urban Squares*. Stockholm, Sverige, 2019

GULYÁS, Eszter: *Gyűjtemények szerepe a diverz építészeti közegben*, BME

“XII. Kőműves - Cságoly Ferenc”, Glokalis, YouTube, 2016,